

עורכת: ד"ר אסתי ובמן
כרך 9, גיליון מס' 12, 5 בדצמבר 2019

דאעש אחרי בגדאדי: לכל ח'ליף יש תחליף?

אדם הופמן*

ב-27 באוקטובר 2019, הודיע נשיא ארה"ב דונלד טראמפ במסיבת עיתונאים מיוחדת בבית הלבן שכוחות מיוחדים אמריקאים חיסלו את מנהיג דאעש, אבו בכר אל-בגדאדי, בפשיטה בצפון מערב סוריה. בגדאדי פוצץ חגורת נפץ שלבש לאחר שנלכד וגרם בכך למותו ולמותם של שלושה מילדיו. טראמפ טען שתפיסתו או חיסולו של בגדאדי היה "משימת הביטחון הלאומי מספר אחת" של הממשל שלו, וקבע שהעולם הפך בשל כך "מקום בטוח בהרבה".¹ מותו של בגדאדי הוצג על-ידי ממשל טראמפ כחלק ממגמה מתמשכת של הבסת ארגון דאעש. לאחר הודעתו של טראמפ, הצהיר מזכיר ההגנה האמריקאי, מארק אספר, שזהו "ניצחון ברור במשימה המתמשכת להביס את דאעש".² יום לאחר החיסול הודיעה ארה"ב גם על חיסולו של דובר דאעש, אבו חסן אל-מהאג'ר, על-ידי סוכנות הביון המרכזית האמריקאית (CIA).³

מותו של בגדאדי הינו שלב נוסף, וחשוב, במאבק המתמשך נגד ארגוני הג'יהאד העולמי, ובמאמץ הבינלאומי להבסת דאעש, שהחל עם הקמתה של הקואליציה הבינלאומית נגד הארגון בספטמבר 2014. הקואליציה הצליחה – בשיתוף פעולה עם הצבא העיראקי ועם הכוחות הדמוקרטיים הסורים (SDF) בצפון מזרח סוריה – להשתלט מחדש על כל השטחים אותם כבש הארגון מאז הכריז על ח'ליפות ביוני 2014. לחיסולו של בגדאדי קדמו "הצהרות ניצחון" קודמות על הארגון: ביולי 2017, הכריז ראש ממשלת עיראק, חידר אל-עבאדי, על

---

* אדם הופמן הוא חוקר בדסק לחקר רשתות מזרח תיכונית ע"ש דורון הלפרן במרכז משה דיין, מרצה בבית הספר לתלמידי חו"ל באוני' העברית ועוסק בחקר ארגון דאעש.

¹ "Remarks by President Trump on the Death of ISIS Leader Abu Bakr al-Baghdadi", The White House, October 27, 2019, accessed December 2, 2019, at <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-death-isis-leader-abu-bakr-al-baghdadi/>

² "Statement by Secretary of Defense Mark T. Esper on the Operation to Capture or Kill Abu Bakr al-Baghdadi", US Department of Defense, October 27, 2019, accessed December 2, 2019, at <https://www.defense.gov/Newsroom/Releases/Release/Article/1999789/statement-by-secretary-of-defense-mark-t-esper-on-the-operation-to-capture-or-kill-abu-bakr-al-baghdadi>

³ Anna Kaplan and Spencer Ackerman, "Abu al-Hassan al-Muhajir: U.S. Operation Kills ISIS Spokesman in Separate Raid From Abu Bakr al-Baghdadi", The Daily Beast, October 27, 2019, accessed December 2, 2019, at <https://www.thedailybeast.com/abu-al-hassan-al-muhajir-us-operation-kills-isis-spokesman-in-separate-raid-from-abu-bakr-al-baghdadi>

הבסת דאעש, ובחודש מרץ 2019, הכריז טראמפ שארה"ב כבשה מחדש את כל שטחיו בסוריה ובעיראק.⁴ מאוחר יותר, בדצמבר, הכריז טראמפ שארה"ב "הביסה את דאעש בסוריה," והצדיק בקביעה זו את הסגת הכוחות האמריקאים מהמדינה בתחילת אוקטובר.⁵

הבסת הפרויקט הטריטוריאלי של דאעש, ארגון אשר הגדיר עצמו כמדינה ובכך בידל עצמו מארגון אל-קאעדה הוותיק יותר, הייתה ללא ספק צעד משמעותי במאבק מולו ובשיקום הקהילות והאוכלוסיות בשטחים עליהם שלט בשנים האחרונות. בדומה לכך, גם חיסולו של בגדאדי מהווה מכה משמעותית לארגון. בגדאדי לא היה רק מנהיגו של ארגון טרור עולמי שהטיל אימה על מאות אלפים במזרח התיכון ובמערב, אלא גם, ובעיקר מבחינת חברי דאעש ותומכיהם, מנהיג שהוגדר כח'ליף - שליט פוליטי-דתי המתפקד כיוורשו של הנביא מחדש, ומתיימר להנהיג בשל כך את כל קהילת המוסלמים הגלובלית (האומה). עם הכרזת הח'ליפות, הוצג בגדאדי על-ידי דאעש בתור "האימאם והח'ליפה של המוסלמים בכל מקום." להצדקת יומרה זו, הוא תואר כ"נצר למשפחת הנביא" ולשבט קורייש, שבטו של הנביא מחדש בחצי האי ערב במאה השביעית.⁶ בהכרזת הח'ליפות ובהצהרות נוספות שפרסם מאז, בנה דאעש את סמכותו של בגדאדי ככזו המשלבת ידע דתי, כריזמה וסמכות מסורתית בשל מוצאו.⁷

שילוב תכונות אלו העניק לבגדאדי מעמד ייחודי בתוך דאעש ובזרם הסלפי-ג'יהאדי הרחב יותר, והארגון ביסס במידה רבה את הלגיטימיות של הח'ליפות – שלא הוכרה על-ידי אף גורם אסלאמי ממסדי, וזכתה לביקורת קשה גם מקרב **עולמא** (חכמי דת) בזרם הסלפי-ג'יהאדי – על דמותו של בגדאדי כח'ליף. לאור כל זאת, ניתן היה לצפות שמותו יהווה מכה קשה לארגון, שנותר ללא טריטוריה וגם ללא מנהיג במעמדו. כדי למזער עד כמה שניתן את הנזקים לתדמיתו כתוצאה ממותם של אל-בגדאדי ואל-מהאג'יר, נקט דאעש מספר צעדים שנועדו לשדר "עסקים כרגיל" ולהראות לתומכיו ולמתנגדיו הרבים שהארגון לא רק שורד, אלא אף מתרחב לזירות פעולה נוספות, ושאינם הטרור הנשקף מצדו, במיוחד למערב, לא הסתיים עם חיסולו של המנהיג.

הצעד הראשון היה הכרזה על מנהיג חדש לארגון. ארבעה ימים לאחר הודעתו של טראמפ על החיסול פרסם דאעש נאום חדש, שהיה קצר משמעותית בהשוואה לנאומים קודמים של מנהיגות הארגון, בו הכיר במותם של אל-בגדאדי ואל-מהאג'יר והודיע על בחירתו של מנהיג חדש - אבו אבראהים אל-האשמי אל-קורשי כ"אמיר המאמינים והח'ליפה של המוסלמים," על-ידי מועצת השורא של המדינה האסלאמית. דאעש גם תבע בנאום מהמוסלמים בכל מקום להישבע אמונים לאל-קורשי ולתמוך בו (כפי שתבע ממוסלמים ברחבי העולם לאחר ההודעה על מינויו של בגדאדי כח'ליף), בתארו אותו כ"אחד מסמלי הג'יהאד."⁸

---

⁴"Statement from the President on the Liberation of ISIS-Controlled Territory", The White House, March 23, 2019, accessed December 2, 2019, at <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/statement-president-liberation-isis-controlled-territory/>

⁵@realDonaldTrump, Twitter.com, December 19, 2018, accessed December 2, 2019, at <https://twitter.com/realdonaldtrump/status/1075397797929775105>

⁶"This is the Promise of Allah," Al-Hayat Media Center, June 2014, accessed December 2, 2019, at <https://scholarship.tricolib.brynmawr.edu/bitstream/handle/10066/14242/ADN20140629.pdf>

⁷אדם הופמן, "ח'ליפות עכשיו: דאע"ש והתביעה לסמכות דתית," **המזרח החדש**, כרך נ"ו, תשע"ז (2017), עמ' 144-147.

⁸"New audio message from The Islamic State's Shaykh Abū Ḥamzah al-Qurayshī: "And He Who Fulfills That Which He Has Promised God – He Will Give Him A Great Reward"", Jihadology.net, October 31, 2019, accessed December 2, 2019, at <https://jihadology.net/2019/10/31/new-audio-message-from-the->

הצעד השני שנקט הארגון היה הצגת סצנות של לוחמי דאעש הנותנים **ביעה** (שבועת אמונים) לאל-קורשי במקומות שונים ברחבי העולם, ביניהם סיני (מצרים), בנגל, סומליה, פקיסטן, תימן, סוריה, עיראק, אפגניסטן, ניגריה ואזרבייג'ן.⁹ כל פרסום כזה היווה אירוע תקשורתי קטן של דאעש, המעיד על פריסתו הגלובלית ועשוי היה לגרור סיקור תקשורתי נוסף של הארגון בתקופה בה הוא לכאורה מצוי בדעיכה. אך מעבר לחשיבות התקשורתית של תמונות אלו, הנכחה של טקס זה חשובה מבחינת הלגיטימיות של דאעש. ה**ביעה** במסורת האסלאמית היא אקט פרסונלי ולא ארגוני, ולכן יש לארגון צורך להראות למתחריו ואויביו שלוחמיו ופעיליו עדיין שומרים לו אמונים, גם לאחר מותו של בגדאדי. פרסום רצף תמונות אלו היה בו כדי להראות שחברי דאעש קיבלו את מרותו של המנהיג החדש, ושהארגון מצליח לשמור על לכידותו הארגונית גם לאחר חיסול מנהיגו.

דאעש הציג גם את המנהיג החדש של הארגון כנצר למשפחת הנביא מחמד וכבן לשבט קורייש, ובשל כך כמי שעומד באחת הדרישות המרכזיות למשרת הח'ליף לפי המסורת הסוניית. בנוסף, הוא הוצג בתור "אחד מה**עולמא**" ו"אחד ממפקדי המלחמה" של הזרם הג'יהאדי, ונטען כי הוא בעל ניסיון בלחימה נגד הכוחות האמריקאים. אך מעבר למידע כללי זה – שיכול להיות נכון לפעילים רבים בדאעש ובאל-קאעדה, ואין שום דרך לוודא את מהימנותו – לא ידועים פרטים אחרים על המפקד החדש. החוקר קול באנזל (Cole Bunzel) טען שאנונימיות זו חשפה את אל-קורשי לביקורת מצד מתנגדים של הארגון, ביניהם אנשי דת, שהשתייכו אליו בעבר. הם ביקרו את דאעש על ההחלטה למנות את אל-קורשי בשל העובדה שהוא אינו מוכר (**מג'הול**). בניגוד להצהרת הח'ליפות של דאעש, שהציגה את מקום הולדתו של בגדאדי, את לימודיו בבגדאד ואף זיהתה אותו בשמו האמיתי, על הח'ליף החדש לא נמסרו פרטים מזהים העשויים להעיד על התאמתו לתפקיד כה יוקרתי ורציני. נקודת ביקורת נוספת שצינו אנשי דת אלו היא שהמדינה האסלאמית כיום היא "מדינה דמונית": ללא שליטה על טריטוריה, אין לה אף אחד מסממני המשילות שהגדירו את יישותה ב-2014-2017 ובידלו אותה מארגוני ג'יהאד אחרים.¹⁰

ביקורת זו מקרב גורמים ג'יהאדיים המקורבים לדאעש מעידה על כך שלא כולם בזרם הסלפי-ג'יהאדי קיבלו את החלטת הארגון למנות את אל-קורשי כמנהיגו החדש, בניגוד למסר שהוא ניסה לשדר בפרסום טקסי ה**ביעה**. יתר על כן, נראה כי דמותו האנונימית איננה נתפסת כמסוגלת למלא את החלל שהותיר אחריו אל-בגדאדי ולהוות אבן שואבת למצטרפים חדשים. מעבר לשילוב התכונות הייחודי שלו, בגדאדי היה מוכר בסלפי-ג'יהאדיה ובעולם הרחב מאז 2014 כמי שהכריז על הקמתה המחודשת של ח'ליפות, בפעם הראשונה מאז 1924.

לצד ניסיונות דאעש לשדר "עסקים כרגיל" על-ידי מינויו של אל-קורשי, נראה שהאידיאולוגיה של הארגון עדיין רלבנטית, והשתקפה במספר פיגועים שהתרחשו במהלך חודש נובמבר, מאז מותו של בגדאדי. בפיגוע דקירה שהתרחש ב-6 בנובמבר בעיר ג'רש, יעד תיירות פופולרי בירדן, נפצעו שמונה אנשים, ביניהם ארבעה

---

islamic-states-shaykh-abu-%e1%b8%a5amzah-al-qurayshi-and-he-who-fulfills-that-which-he-has-promised-god-he-will-give-him-a-great-reward/

Aaron Y. Zelin, "The Islamic State's Bayat Campaign". Jihadology.net, November 3, 2019, accessed ⁹

December 2, 2019, at <https://jihadology.net/2019/11/03/the-islamic-states-bayat-campaign/>

Cole Bunzel, "Caliph Incognito: The Ridicule of Abu Ibrahim al-Hashimi", *Jihadica*, November 14, ¹⁰ 2019, accessed December 2, 2019, at <http://www.jihadica.com/caliph-incognito/>

תיירים. מניעיו של התוקף לא ברורים, אך גורמי ביטחון ירדניים העריכו שמדובר ב"זאב בודד" שפעל בהשראת האידיאולוגיה של דאעש.¹¹ בהולנד סיכלה המשטרה בסוף נובמבר תכנית לפיגוע התאבדות בכריסמס שכוונה על-ידי דאעש,¹² ובבריטניה ביצע ב-29 בנובמבר מפגע בודד פיגוע דקירה בלונדון ברידגי שגרם למותם של שני אנשים ולפציעתם של נוספים, בטרם חוסל. זמן קצר לאחר מכן נטל דאעש אחריות על הפיגוע ותיאר את המפגע כאחד מ"לוחמי המדינה האסלאמית."¹³ גם אם פיגועים אלו לא תוכננו על-ידי דאעש (כמו פיגועי פריז בנובמבר 2015), הם תואמים את קריאתו של הארגון לבצע פיגועים "בנקמה על [מותם של] מנהיגי [דאעש] ואחיהם נגד הכופרים והמשומדים."¹⁴ איום הטרור הג'יהאדי נמשך ומעיד על כוח המשיכה הרעיוני של דאעש גם לאחר ההשתלטות על כל שטחי הארגון וחסול מנהיגו.

---

¹¹ "Wikistrat Interview with Dr. Saud al-Sharafat on Jordan's security challenges", Wikistrat, November 20, 2019, accessed December 2, 2019, at <https://www.wikistrat.com/post/wikistrat-interview-jordan-s-security-challenges>

Nicky Harley, "Dutch police thwart ISIS Christmas terror attack", The National, November 26, 2019, accessed December 2, 2019, at <https://www.thenational.ae/world/dutch-police-thwart-isis-christmas-terror-attack-1.943125>

@AmarAmarasingam, Twitter.com, November 30, 2019, accessed December 2, 2019, at <https://twitter.com/AmarAmarasingam/status/1200836974262849542>

¹⁴ "New audio message from The Islamic State's Shaykh Abū Ḥamzah al-Qurayshī: "And He Who Fulfills That Which He Has Promised God – He Will Give Him A Great Reward"", Jihadology.net, October 31, 2019, accessed December 2, 2019, at <https://jihadology.net/2019/10/31/new-audio-message-from-the-islamic-states-shaykh-abu-%e1%b8%a5amzah-al-qurayshi-and-he-who-fulfills-that-which-he-has-promised-god-he-will-give-him-a-great-reward/>